

Muzeum Polskich Formacji Granicznych

<https://muzeumsg.strazgraniczna.pl/muz/formacje-ochrony-granic/biografie/1918-1939/kadra/s-t/tadeusz-jan-tokarz/56988,Tadeusz-Jan-Tokarz.html>
12.05.2026, 14:44

ppłk dypl. piech. dr praw. **Tokarz Tadeusz Jan**. Urodzony 8 X 1898 w Kałuszu, woj. stanisławowskie. Syn Jana, komisarza c.k. straży skarbowej i Zofii z d. Czyż-Kępińska. Do gimnazjum uczęszczał w Kałuszu i Krakowie (1908-1914). Egzamin dojrzałości złożył 1915 w 8-klasowym gimnazjum niemieckim w Znajmie (Czechy), gdzie znalazł się z rodziną wyewakuowany przez władze austriackie. 21 IX 1915 wstąpił do Akademii Wojsk, w Wiedniu (1915-1917). Mianowany ppor. 18 VIII 1917 ze starsz. z 1 IX 1916.

Służył w baonie zapas. 32 p.s., jako dca plut., od 24 X 1917 do 15 III 1918 dca plut., następnie komp. na froncie rosyjskim, m.in. w walkach pozycyjnych nad Styrem. Przeniesiony z pułkiem na front włoski (15 III - 4 XI 1918), nadal dca komp. i oficer przeciwgazowy. Uczestniczył w ofensywie austriackiej - bitwa pod Santa Dona jako dca komp. i od 24 VI 1918 adiutant baonu. Następnie w bitwie nad Piawą I adiutant pułku od 28 X do 4 XI 1918. 1 XI 1918 awansowany do stop. por. ze starsz. z 1 XI 1918. 4 XI 1918 dostał się do niewoli włoskiej w której pozostawał do 1 VI 1919. 15 VI 1919 wstąpił do WP przez PMW we Włoszech. Służył jako młodszy oficer komp. w Pułku im. S. Czarnieckiego. Po ewakuacji do Polski od 16 VII do 27 IX 1919 dca 3 plut. w SP. Od 28 IX 1919 do 21 I 1920 jako I oficer Sztabu w Grupie Operac. gen. Tranie (gen. Stanisława Pruszyńskiego) obsadzającej Pomorze. Od 22 I 1920 do 13 VI 1920 adiutant 22 BP na froncie bolszewickim, następnie do 27 XII 1920 adiutant 22 BP i 21 BP. W czasie walk wyróżnił się szczególnie w okresie maj-czerwiec 1920, kiedy 2 VI 1920 w bitwie pod Nowosiólkami stojąc na pierwszej linii II/47 p.p. kierował bezpośrednim ogniem artyleryjskim i karabinów maszynowych, przez co umożliwił wyszukanie punktu, w którym nastąpiło przerwanie frontu. W kolejnych bitwach odwrotowych, wyróżnił się m.in. pod Kowalami, nadal walczył w pierwszym szeregu informując o sytuacji odnośnym dowódcem. Ciężko rannemu dcy bryg. pośpieszył z natychmiastową pomocą.

Wyróżnił się też podczas walk pod Warszawą, na odcinku Zegrze-Kobyłka (9-18 VIII 1920). Dca 21 BP płk Bronisław Wędziagolski we wniosku na Order Wojenny Virtuti Militari dla por. Tokarza wskazał, iż „13 sierpnia w sytuacji przerwania przez bolszewików frontu pod Radzyminem, kiedy oddziały 46 p.p. cofnęły się o 4 km, por. Tokarz z własnej inicjatywy kierując się wytycznymi Dowództwa mówiącymi o powstrzymaniu npla, udał się do jednostek rezerwowych i przyczynił się do kontrataku na pomoc cofającym się oddziałom

46 p.Strz.Kresowych, co skutkowało zatrzymaniem ich za Raszynem i przyczyniło się do wstrzymania atakujących bolszewików". Indywidualnie działając por. Tadeusz Tokarz przyczynił się swoją postawą do zatrzymania na szosie raszyńskiej cofających się żołnierzy, tabory, artylerię „zaczął to wszystko zbierać, wstrzymywać, przyprowadzać do porządku, cofających się saperów zatrzymał i wprost skierował na linię kolejną [...] oddziały czerwonej armii [sic!] zostały tak zaskoczone, że pomimo wielkiego powodzenia, jakiego doznały w pierwszej chwili pod Radzyminem, jednocześnie musiały powstrzymać impet, co stało się zwrotnym punktem odzyskania Radzymina z powrotem. Niewątpliwie wielka zasługa w tym polega na poruczniku Tokarzu, który swojemi czynami zasłużył zupełnie na przyznanie mu prawa do otrzymania Orderu Virtuti Militari 5 klasy". Wniosek poparli także naoczni świadkowie por. Anatol Sielski i por. Bohdan Tuszowski oraz płk Bolesław Jaźwiński, który dowodził odcinkiem obrony Warszawy jako dca 11 DP. Mimo takich rekomendacji Kapituła Orderu Virtuti Militari odrzuciła wniosek być może uznając, iż przyznanie Krzyża Walecznych „załatwi” sprawę. Krzyż Walecznych nadano mu rozkazem Dowództwa 3 Armii nr 1 z 5 II 1921. Jako rannemu w trakcie ofensywy na Baranowicze (prawa ręka) rozkazem Dowództwa 22 BP odznaczony za rany.

Po tym terminie przesunięty został do 8 BP nadal jako adiutant bryg., zaliczony do kategorii adiutantów sztab. (Rozkaz Naczelnego Dowództwa 74/20). W ramach reorganizacji armii z sierpnia 1921 otrzymał przydział do 26 DP, jako oficer piechoty dywizyjnej, w której służył do 15 XI 1921, następnie został wysunięty na studia w WSWoj. Był słuchaczem kursu normalnego (16 XI 1921-30 IX 1923). Studia ukończył z wynikiem „pomyślnym” jako Por. SG. 1 X 1923 został skierowany do DOK IX (Brześć n. Bugiem).

Awansowany na stop. kpt. SG. ze starsz. z 1 VIII 1923 z lok. 149. W DOK IX służył kolejno jako: referent wyszk. (1 X 1923-10 V 1924), szef Oddz. IV (11 V- 15 VIII 1924), kier. Ref. Wysz. (16 XI 1924-15 XI 1925).

Następnie przeniesiony na dcę komp. do 82 p.p. w Brześciu (16 XI-7 XII 1925) i 15 p.p. w Dęblinie (8 XII 1925-28 X 1926). Odbycie tych stażów poprzedziło przeniesienie do Oddz. IV SGen. WP, w którym początkowo służył jako referent w Wydz. Etapowym. Dużym wyzwaniem dla kpt. Tokarza był udział w ćwiczeniach między dywizyjnych w Sandomierzu, w charakterze oficera operac. w Kierownictwie ćwiczeń (2 VIII-15 IX 1927). Po ćwiczeniach powrócił do Oddz. IV SGen., do 7 I 1928 służył w Wydz. Komunikacyjno-Transportowym. Następnie od 7 I 1928 do 19 VII 1930 jako oficer Sztabu Insp. Armii gen. Jana Romera.

Od 7 VI 1930 do 5 XI 1931 służył w KOP jako szef Sztabu Bryg. KOP „Nowogródek”, skąd przeszedł do 54 p.p.s.kres. w Tarnopolu (6 XI 1931-20 IV 1934), gdzie był dcą komp. i kierował Dywizyjnym Kursem Podchorążych Rezerwy. 14 VI 1933 został wyznaczony dcą II baonu tego pułku.

Następnie w DOK nr V (Kraków) gdzie kierował Ref. w Wydz. Mob. i Uzupełnień, a od 1 IV 1937 służył jako oficer Sztabu dcy OPL. Pozostając w DOK nr V przez szereg lat, wykorzystał sposobność do podjęcia nauki na UJ, na którym w 1938 uzyskał magisterium

prawa z wynikiem celującym. Przejściowo w trakcie studiów był zatrudniony na UJ jako asystent. 18 I 1939 uzyskał doktorat praw na pdst. rozprawy „Wymiar sprawiedliwości w Anglii według Magna Charta Libertatum 1215 r.”.

W Liście Kwalifikacyjnej za rok 1938 dca OPL DOK nr V płk Marian Ocetkiewicz stwierdził, iż kpt. Tokarz osiągnął bardzo dobre rezultaty i że nadaje się bez zastrzeżeń na szefa Sztabu Dywizji lub dcę baonu. Scharakteryzował kpt. dypl. Tadeusza Tokarza: „Wrodzony talent wojskowy, wysoka inteligencja, znajomość nowoczesnych środków walki, taktyki, jak też wyróżniająca się zdolność orientacji. Nie szablonowy, a realnie oceniający sytuację”. W swoich uwagach płk Ocetkiewicz napisał: „Zasługuje w całej pełni na awans - oficer ten nie zdaje sobie sprawy co za powód jest jego powstrzymywania w awansie”. Poparł tę opinię dca OK nr V gen. Aleksander Narbut-Łuczyński: „wszystko przemawia za bardziej celowym użyciem tego oficera, co się da osiągnąć przez awans, którego wstrzymywanie od lat jest niczym nieusprawiedliwione”. Awansował do stop. mjr. dypl. (prawdopodobnie 19 III 1939).

W trakcie kampanii 1939 był zcą szefa OPL DOK nr V, następnie oficer łącznikowy dcy etapów Armii Kraków. Wraz z Dowództwem OK V ewakuował się na wsch. docierając do Lwowa. 11 IX 1939 został wyznaczony szefem Oddz. I tworzącego się Sztabu Frontu Płd. i wg gen. Kazimierza Sosnkowskiego: „był bardzo czynny, wykazując dużo inicjatywy, energii, okazując dużą pomoc szefowi Sztabu”. Po wylocie gen. Sosnkowskiego na Front został szefem II rzutu Sztabu Frontu Płd. przeniesionego do Złoczowa. Tam wg gen. Sosnkowskiego: „wykazał bardzo dużo energii i ruchliwości w zakresie porządkowania napływających do Złoczowa w dużym nieporządku najróżnorodniejszych ośrodków i instytucji wojskowych i cywilnych, na podkreślenie zasługuje, że mjr dypl. Tokarz podjął tę akcję samorzutnie. Powierzony mu II rzut Sztabu utrzymał przez cały czas odwrotu w korbach dyscypliny, w porządku doprowadził [...] do granicy i dalej na teren Rumunii”.

Od 27 X 1939 do 15 V 1940 był szefem Ref., a następnie Biura Pers. MSWojsk. w Paryżu. 3 V 1940 awansowany do stop. ppłk. dypl. Od 18 V 1940 pozostawał w dyspozycji Oddz. V SNW będąc mianowanym 4 VI 1940 kler. Ref. następnie Wydz. Kontrwywiadowczego Oddz. II SNW.

W rozkazie z 27 V 1940 gen. W. Sikorski dziękował ppłk. Tokarzowi za zorganizowanie i prowadzenie od podstaw Biura Pers. 19 VI 1940 gen. Marian Kukieł mianował ppłk. Tokarza kmdt. Placu w Bordeaux i La Verdón, celem prowadzenia z tego rejonu ewakuacji WP do Angli. Właśnie za tę działalność został przedstawiony do odznaczenia Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami. We wniosku napisano: „w po prostu nieludzko trudnych warunkach, bez pomocy zorganizował placówkę ewakuacyjną w kierunku na La Verdón i St. Jean de Luze. W ogólnym chaosie [...] organizował i ewakuował całe jednostki, indywidualnych wojskowych oraz osoby cywilne. Spokój, logika i zimna krew ppłk. dypl. Tokarza pozwoliły mimo stałych nalotów npla w Bordeaux i La Verdón - prace wyprowadzić na spokojne tory”.

Po ewakuacji do Wlk. Brytanii w lipcu objął funkcję szefa Wydz. IV Kontrwywiadowczego Oddz. II SNW. Jego współpracownikami byli m.in.: mjr Bogusław Gorgolewski, kpt.

Konstanty Czechowicz, rtm. Witold Synoradzki. Nie od razu, bo jesienią 1940 niemal padł ofiarą intrygi min. Stanisława Kota, który „załatwił” jego usunięcie z pełnionej funkcji przez naczelnego wodza, który jednak szybko cofnął tę dymisję. W rzeczywistości ppłk. Tokarz był negatywnie ustosunkowany do sanacji i był zwolennikiem gen. Sikorskiego. Jego ówczesny szef płk. Mitkiewicz określił go ”Prawda, Tokarz jest nieco narwany, zwłaszcza w języku, bo plecie trzy po trzy [...]”. Nie mniej odnośnie do wyników jego służby płk. Mitkiewicz opiniował: „na bardzo trudnym stanowisku szefa Wydz. KW Kontrwywiadowczego O.[ddz.] II zyskuje coraz większe wyniki. Jeszcze syntezy. Bardzo umiejętnie dobrał zespół poważnych pracowników o wysokim poziomie wykształcenia i inteligentnym podejściem do znajomości z zakresu swej pracy”.

Na tym stanowisku pozostawał do czerwca 1942. W sierpniu 1942 objął stanowisko attaché wojsk, przy rządzie norweskim w Londynie, na którym pozostał do 7 VII 1945. Od 16 XI 1944 był równocześnie ekspertem Polskiej Armii Lądowej przy Podkomisji „M”.

Kilkakrotnie przedstawiany do awansu na płk. dypl., jednak za każdym razem komisja odrzucała wniosek. W opinii jego przełożonego płk. dypl. Stanisława Gano z 1943 był oceniany: „Nieprzeciętnie inteligentny. Umysł bardzo żywy o dużej skali zainteresowań, powodującej niejednokrotnie przerzucanie się z tematu na temat i płytkość opracowania. Umie myśleć logicznie i dobrze planować, w wykorzystaniu często się rozprasza [...] Wyniki w pracy A.W. [attaché wojskowego] przy Rządzie Norweskim [sic!] b. dobre. Na obecnie zajmowanym stanowisku bez zastrzeżeń. Przydatność jego w służbie attachackiej lub w pracy sztabowej w stopniu pułkownika oceniam jako bardzo dobrą”.

Płk. Gano jednocześnie uważał, że ppłk. Tokarz raczej się marnuje jako attaché wojskowy przy rządzie norweskim i winno się go wyznaczyć „na inny poważniejszy odcinek bądź to attachacki bądź też w pracy sztabowej, wymagającej przygotowania prawniczego i orientacji w zagadnieniach ogólno-politycznych”. 15 VI 1946 został przeniesiony do dyspozycji szefa SG z Komisji Dokumentacyjnej SG (czyli Oddz. II). Od 26 II 1947 w PKPR.

Pozostał na emigracji, mieszkał m.in. w Norwegii, zmarł w Londynie 7 VI 1981, został pochowany na cmentarzu North Sheen. Żona Maria Alicja z d. Czarnota de Bojary Bojarska, syn Konstanty Michał Romuald (urodzony w 1927).

Odnaczenia:

- Złoty Krzyż Zasługi z Mieczami (1947),
- Krzyż Walecznych (1921),
- Srebrny Krzyż Zasługi (1938),
- Medal Pamiątkowy za Wojnę 1918-1921,
- Medal Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (1928),
- Srebrny Medal za Długoletnią Służbę,

- Brązowy Medal za Długoletnią Służbę,
- Medal Interallié (fr., 1927),
- Defence Medal (bryt., 1946).

Opracował: **Tadeusz Dubicki, Andrzej Suchcitz**. Tekst ukazał się w: *Oficerowie wywiadu WP i PSZ w latach 1939-1945*, Tom IV, Łomianki 2019, s. 228-233.